УДК 658.155

Ольга Кравченко, к.е.н., доцент
(професор кафедри «Фінанси і кредит», Державний економіко-технологічний університет транспорту)

Денис Стецько
(магістр спеціальності «Фінанси і кредит», Державний економіко-технологічний університет транспорту)

ОПТИМІЗАЦІЯ РОЗПОДІЛУ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття присвячена дослідженню процесів розподілу та використанню прибутку підприємств. Показано, що раціоналізація розподілу прибутку має здійснюватися з позицій як підтримки ефективної господарської діяльності, так і забезпечення можливостей розвитку. Це обумовлює необхідність оптимізації структури розподілу: визначення частин чистого прибутку, що спрямовується на капіталізацію та споживання. Основними факторами, що визначають розмір відрахувань у фонди накопичення і споживання, є зміна суми чистого прибутку і коефіцієнта відрахувань прибутку у відповідні фонди залежно від потреб підприємства у накопиченні та споживанні.

Запропоновано підхід до оптимізації розподілу та використання прибутку підприємств, який передбачає послідовну реалізацію таких етапів: оцінку рівня самофінансування підприємства; визначення загальної потреби у прирості доступних фінансових ресурсів; оцінку планової потреби в обсязі чистого прибутку; визначення суми чистого прибутку, спрямованої на споживання.

Показано, що оптимізація розподілу та використання прибутку має передбачати застосування методів фінансового прогнозування та економіко-математичних моделей для опису динаміки факторів, що впливають на процеси формування і розподілу фінансових результатів підприємства.

Ключові слова: *прибуток, розподіл, використання, накопичення, споживання, оптимізація, підприємство.*

© Кравченко О.О., Стецько Д.А., 2015

Ольга Кравченко, к.э.н., доцент
(профессор кафедры «Финансы и кредит», Государственный экономико-технологический университет транспорта)

Денис Стецько
(магистр специальности «Финансы и кредит», Государственный экономико-технологический университет транспорта)

ОПТИМИЗАЦИЯ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРИБЫЛИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Статья посвящена исследованию процессов распределения и использования прибыли предприятий. Показано, что рационализацию распределения прибыли следует осуществлять с позиций как поддержания эффективной хозяйственной деятельности, так и обеспечения возможностей развития. Это обуславливает необходимость оптимизации структуры распределения прибыли: определения частей чистой прибыли, направляемой на капитализацию и потребление. Основными факторами, определяющими размер отчислений в фонды накопления и потребления, являются изменения суммы чистой прибыли и коэффициента отчислений в соответствующие фонды в зависимости от потребностей предприятия в накоплении и потреблении.

Предложен подход к оптимизации распределения и использования прибыли предприятий, предусматривающий последовательную реализацию следующих этапов: оценка уровня самофинансирования предприятия, определение общей потребности в приросте доступных финансовых ресурсов, оценку плановой потребности в объёме чистой прибыли, определение суммы чистой прибыли, направленной на потребление.

Показано, что оптимизация распределения и использования прибыли должна предусматривать применение методов финансового прогнозирования и экономико-математических моделей для описания динамики факторов, влияющих на процессы формирования и распределения финансовых результатов предприятия.

Ключевые слова: *прибыль, распределение, использование, накопление, потребление, оптимизация, предприятие.*

Olga Kravchenko, PhD, Docent
(Professor of the Chair "Finance and Credit", State Economy and Technology University of Transport)

Denis Stetsko(Master "Finance and Credit", State Economy and Technology University of Transport)

OPTIMIZING OF DISTRIBUTION AND USING OF ENTERPRISES PROFITS

The article is investigated the processes of distribution and using of enterprises profits. It is shown that the rationalization of profit distribution should be carried out from

the perspective of both the maintenance of effective economic activities, as well as providing opportunities for development. This necessitates the optimization of the structure of distribution of profits: identification the portions of net income allocated to capitalization and consumption. The main factors determining the amount of deductions to funds accumulation and consumption are changing the amount of net income and factor payments to the funds according to the enterprises needs in the accumulation and consumption.

Is offered an approach to optimizing the allocation and using of the enterprises profits, provides for consistent implementation of the following stages: the assessment of the level of self-financing enterprises, the definition of the total demand in the growth of the available financial resources, the assessment of the planned amount of net profits, the definition of net profits allocated to consumption.

It is shown that the optimization of distribution and using of profits should include the application of methods of financial forecasting and economic and mathematical models to describe the dynamics of the factors influencing the processes of formation and distribution of financial results of the enterprises.

Keywords: *profits, distribution, using, accumulation, consumption, optimization, enterprise.*

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відношень приводить до підвищення відповідальності та самостійності підприємств у виробленні та реалізації управлінських рішень щодо забезпечення ефективності їхньої діяльності. Результати виробничо-господарської діяльності знаходять своє відображення у досягнутих фінансових результатах, у тому числі й у прибутку, який є одним з найважливіших узагальнюючим якісним показником ефективності господарювання. Прибуток є рушійною силою функціонування підприємств усіх форм власності, оскільки він є обов'язковою умовою діяльності та основою формування власних фінансових ресурсів. Економічні важелі такі як фінанси, кредит, ціни, собівартість та ін. прямо чи опосередковано пов'язані з формуванням, розподілом і використанням прибутку. Це обумовлює актуальність дослідження прибутку як економічної категорії за будь-якої економічної формації, оскільки він є одним з основних індикаторів фінансового стану підприємств та можливостей їхнього розвитку у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розподілу та використання прибутків підприємств присвячені дослідження провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких необхідно відзначити І.Т. Балабанова [1], І.О. Бланка [2], В.І. Блонську, О. І. Вужинську [3], В.В. Бочарова [4], В.В. Ковальова [5], С.А. Мухіна [6], В.К. Орлову, О.Я. Корпан [7], Н.Г. Пігуля [8], А.М. Поддєрьогіна, В.В. Бабіча [9], Р. Брейлі, С. Майера [10], Дж.К. Ван Хорна [11], Е.Ф. Брігхема, Дж.Ф. Хьюстона [12] та ін. Однак слід зазначити, що питання оптимізації розподілу та використання прибутку в умовах підвищення невизначеності майбутнього залишається недостатньо вивченими. Це обумовлює необхідність подальших досліджень з акцентуванням уваги на можливостях використання методів економіко-математичного моделювання для забезпечення можливостей як ефективного функціонування, так й цілеспрямованого розвитку підприємств в умовах ринкової економіки.

Метою статті є дослідження теоретичних аспектів розподілу і використання прибутків підприємств та визначення шляхів їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розподіл і використання прибутку є найважливішим господарським процесом, реалізація якого забезпечує покриття

потреб підприємств у фінансуванні операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, а також формування доходів держави.

Ефективність політики управління прибутком будь-якого підприємства визначається не тільки результатами її формування, а й характером розподілу. Розподіл прибутку – це процес формування напрямів її майбутнього використання відповідно цілей та задач розвитку підприємства. Розподіл прибутку безпосередньо реалізує головну мету управління ним – підвищення рівня добробуту власників підприємства. Воно формує пропорції між поточними витратами та майбутніми доходами. Пропорції розподілу визначають темпи реалізації стратегії розвитку підприємства. Ця стратегія реалізується в процесі інвестиційної діяльності, обсяги якої визначаються можливостями формування фінансових ресурсів, у першу чергу, за рахунок внутрішніх джерел, а реінвестований в процесі розподілу прибуток є основним з цих внутрішніх джерел. Таким чином, характер розподілу прибутку є найважливішим індикатором інвестиційної привабливості підприємства.

Об'єктом розподілу є балансовий прибуток підприємства. Під її розподілом розуміють направлення прибутку в бюджет і по статтях використання на підприємстві. Законодавчо розподіл прибутку регулюється в тій її частині, яка надходить до бюджетів різних рівнів у вигляді податків та інших обов'язкових платежів. Визначення напрямів витрачання прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства, структури статей його використання знаходиться в компетенції підприємства. Однак відповідно до ст. 75 Господарського кодексу України за рахунок прибутку мають утворюватися спеціальні фонди для покриття витрат, пов'язаних з діяльністю підприємств, а саме: амортизаційний фонд, фонд розвитку виробництва, фонд споживання (оплати праці), резервний фонд та інші фонди, передбачені статутом підприємства [13].

Розподіл прибутку підприємства шляхом оптимізації є одним з найважливіших і складних етапів управління ним. Раціоналізація фінансового механізму розподілу прибутку підприємства є процесом вибору найкращих форм і методів порядку розподілу прибутку залежно від цілей, характеру і особливостей здійснення його господарської діяльності.

Основними цілями раціоналізації порядку розподілу прибутку підприємства є:

1) забезпечення збалансованості форм і методів розподілу прибутку;

2) забезпечення планування формування прибутку та його розподілу (вибір дивідендної політики);

3) забезпечення прибутковості підприємства.

Для ефективного розвитку підприємства розподілу прибутків має здійснюватися на таких принципах [6, с. 127]:

1) прибутки підприємства, які формуються в результаті виробничо-економічної та фінансової діяльності, мають розподілятися між державою та підприємством як суб'єктом господарювання;

2) державна частина прибутків підприємства надходить до відповідних бюджетів у вигляді податків і зборів, ставки яких визначаються законодавством України;

3) прибутки, що залишаються у розпорядженні підприємства після сплати податків, не повинні знижувати його зацікавленість у рості обсягів виробництва та покращення результатів виробничо-господарської та фінансової діяльності;

4) прибутки, що залишаються у розпорядженні підприємства, мають у першу чергу направлятися на накопичення для забезпечення його подальшого розвитку і тільки в останні чергу – на споживання.

Весь прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства, поділяється на дві частини. Перша частина збільшує майно підприємства і бере участь в процесі накопичення, друга – характеризує частку прибутку, що використовується на споживання. При цьому не обов'язково весь прибуток, який спрямовується на накопичення, використовувати повністю. Залишок прибутків, не спрямований на збільшення майна, має резервне значення і може бути використаний в майбутньому для покриття можливих збитків, фінансування різних витрат. Таким чином процес розподіл і використання прибутку підприємств можна описати функціоналом такого вигляду:

$$P(t) = P_k(t) + P_s(t) \to opt, \tag{1}$$

де $P(t)$ чистий прибуток підприємства в момент часу t;

$P_k(t), P_s(t)$ – частина чистого прибутку, що спрямовується на капіталізацію та споживання відповідно.

Для підвищення ефективності виробництва є важливим також досягнення оптимальності з позицій держави, підприємства і працівників. Держава зацікавлена в отриманні якнайбільших надходжень до бюджету. Керівництво підприємства прагне спрямовувати прибуток на розширене відтворення. Працівники ж зацікавлені в підвищенні оплати праці. Тому в процесі аналізу треба вивчати динаміку частки прибутку, яка йде на самофінансування підприємства і матеріальне стимулювання працівників і таких показників, як сума самофінансування і сума капітальних вкладень на одного працівника, сума зарплати і виплат на одного працівника. Причому вивчати їх треба, як зазначає О.В. Грищенко, в тісному зв'язку з рівнем рентабельності, сумою прибутку на одного працівника, і на один карбованець основних виробничих фондів [13]. Якщо ці показники вищі, ніж на інших підприємствах, або вище нормативних для даної галузі виробництва, то є перспективи для розвитку підприємства.

Основними факторами, що визначають розмір відрахувань у фонди накопичення і споживання, можуть бути зміни суми чистого прибутку і коефіцієнта відрахувань прибутку у відповідні фонди:

$$\Delta P_i = \Delta P \cdot K_i, \tag{2}$$

де $\Delta P_i(t+1)$ – зміна суми чистого прибутку, спрямованого на накопичення чи споживання відповідно в момент часу t;

K_i – коефіцієнт (частка) відрахування прибутку у відповідні фонди (накопичення чи споживання).

Визначення конкретних значень коефіцієнтів K_i залежить в основному від потреб підприємства у (а) розширенні виробництва, його технічному переоснащенні, впровадженні нових технологій (фонд накопичення); (б) матеріальному стимулюванні робітників, утриманні об'єктів культури та охорони здоров'я, проведення оздоровчих та культурно-масових заходів та ін.

В.В. Бочаров зазначає, що підприємства повинні відшкодовувати за рахунок виручки від реалізації не тільки всі види операційних витрат, а й мати стабільне джерело для фінансування інноваційної та інвестиційної діяльності, а також на соціальний розвиток [4, с. 70].

Як було зазначено раніше, підприємства у першу чергу мають спрямовувати частину чистого прибутку на розвиток виробництва. Однак інвестиційні можливості (частина чистого прибутку, що капіталізується) не завжди співпадає з їхніми потребами. Це є дуже актуальним для України: питома вага збиткових підприємств у 2013 р. склала 40.2 % [14].

Можуть виникнути дві ситуації:

(1) надлишковість інвестиційних ресурсів, коли фінансові можливості підприємства перевищують його потреби, тобто частка чистого прибутку, що спрямовується на накопичення, є надмірною:

(2) дефіцит інвестиційних ресурсів, коли реальні потреби значно перевищують фінансові можливості. Така ситуація може виникнути у випадку, коли частка чистого прибутку, що спрямовується на накопичення, є недостатньою через нераціональну політику управління прибутком або через його недостатній обсяг.

Процес оптимізації розподілу та використання прибутку підприємств можна подати як послідовну реалізацію таких етапів: оцінка рівня самофінансування підприємства, визначення загальної потреби у прирості доступних фінансових ресурсів, оцінка планової потреби в обсязі чистого прибутку, визначення суми чистого прибутку, спрямованої на споживання.

Етап 1. Оцінка рівня самофінансування підприємства. Самофінансування є невід'ємною частиною ринкових відношень, тому в процесі розподілу та використання чистого прибутку виникає необхідність у розрахунку коефіцієнта самофінансування, який має першорядне значення для розробки інвестиційної політики підприємства і є похідним від частки відрахувань прибутку у фонди, пов'язані з накопиченням:

$$K_f(t) = \frac{P_s^{pr}(t) + A(t)}{D_v(t) + D_c(t) + D_p(t)}, \tag{3}$$

де $P_s^{pr}(t)$ – сума чистого прибутку, яка буде спрямована на фінансування трудових ресурсів (виплати у формі премій та заохочень);

$A(t)$ – доступні кошти амортизаційного фонду;

$D_v(t)$, $D_c(t)$, $D_p(t)$ – потреба у грошових коштах на капітальні вкладення у розвиток виробництва, соціальний розвиток та споживання відповідно.

Етап 2. Визначення загальної потреби у прирості доступних фінансових ресурсів. В результаті дії імовірнісних факторів у процесі прийняття та реалізації управлінських рішень існує можливість порушення процесу відтворення і, як наслідок, недоотримання очікуваної величини прибутку через відхилень у строках здійснення намічених заходів, так й їхньої окупності. Тому виникають додаткові витрати та втрати, пов'язані з ризикованістю функціонування підприємств в умовах ринкової економіки. Для нейтралізації ризиків виникає необхідність утворення фінансових резервів (резервних фондів) за рахунок чистого прибутку. Величина резервного фонду залежить від рівня ризику та величини чистого прибутку.

Тоді загальну потребу у прирості власних фінансових ресурсів підприємства можна визначити як суму чотирьох елементів таку, що:

$$\Delta FR = \Delta FR_Z + \Delta FR_{NA} + \Delta FR_{OA} + \Delta FR_{RF}, \tag{4}$$

де ΔFR_Z – запланований обсяг фінансування приросту основних засобів;

ΔFR_{NA} – необхідний (плановий) обсяг фінансування приросту нематеріальних активів;

ΔFR_{OA} – необхідний (плановий) обсяг фінансування приросту оборотних активів;

ΔFR_{RF} – запланована сума відрахувань до резервного фонду.

Етап 3. Оцінка планової потреби в обсязі чистого прибутку. На основі даних про доступні фінансові ресурси можна визначити планову потребу в обсязі чистого прибутку, який слід спрямовувати у фонд накопичення:

$$P_k(t) = \Delta FR(t) - A(t) - ZR(t), \tag{5}$$

де $\Delta FR(t)$ – загальна потреба в прирості власних фінансових ресурсів;

$ZR(t)$ – очікуваний обсяг залучення фінансових ресурсів із зовнішніх джерел.

Етап 4. Визначення суми чистого прибутку, спрямованої на споживання. З урахуванням виразів (3)–(5) загальна сума чистого прибутку, яка може бути спрямована на споживання в період часу t, складе:

$$P_s(t) = P(t) + P_k(t) = P_s^d(t) + P_s^{pr}(t) + P_s^v(t) + P_s^z(t), \tag{6}$$

де $P_s^d(t)$ – сума чистого прибутку, що планується до виплати власникам (акціонерам у формі дивідендів);

$P_s^v(t), P_s^z(t)$ – чистий прибуток, що спрямовується на формування внутрішньої та зовнішньої соціальної програми підприємства відповідно.

Реалізація запропонованої методики дозволяє визначати цільові суми прибутку, призначеного для накопичення та споживання, а також формувати необхідні пропорції його використання.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження свідчить, що оптимізація розподілу та використання прибутку підприємства має засновуватися на оцінці поточного стану підприємства та передбачати визначення загальної потреби у прирості доступних фінансових ресурсів, оцінку планової потреби в обсязі чистого прибутку та визначення суми чистого прибутку, спрямованої на споживання.

Це робить обов'язковим застосування методів фінансового прогнозування та економіко-математичних моделей, які спрямовані на дослідження можливого стану фінансів у майбутньому, а також проведення наукового обґрунтування показників фінансових планів і прийнятих управлінських рішень. Фінансове прогнозування слід здійснювати на попередній стадії складання планів (короткострокове прогнозування на попередній стадії складання оперативних планів), що сприятиме виробленню обґрунтованої фінансової стратегії підприємства в плановому періоді. Для забезпечення точності та достовірності прогнозу потрібні: розвинена обліково-аналітична база, економіко-математичні моделі, а також розроблені та випробувані на практиці методи, методики і технології прогнозування.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Балабанов И.Т.* Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом / И.Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 384 с.

2. *Бланк И.А.* Управление прибылью / И.А. Бланк. – М. : Ника-Центр, Эльга, 2008. – 512 с.

3. *Блонська В.І.* Вдосконалення формування та використання прибутку підприємства / В.І. Блонська, О. І. Вужинська // Науковий вісник НЛТУ. – 2008. – № 18.1. – С. 122–128.

4. *Бочаров В В.* Финансовое моделирование / В.В. Бочаров. – СПб.: Питер, 2000.– 208 с.

5. *Ковалев В.В.* Управление денежными потоками, прибылью и рентабельностью / В.В. Ковалев. – М. : Проспект, 2008. – 336 с.

6. *Мухин С.А.* Прибыль в новых условиях хозяйствования / С.А. Мухин. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 144 с.

7. *Орлова В.К.* Використаний =/≠ розподілений. Оцінка достовірності інформації щодо нерозподіленого прибутку в балансі / В.К. Орлова, О.Я. Корпан // Аудитор України. – 2010. – № 7 (179). – С. 48–51.

8. *Пігуль Н.Г.* Управління прибутком підприємства / Н.Г. Пігуль // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. ДІНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України». – 2010. – Вип. 28. – С.79-85.

9. *Поддєрьогін А.М.* Удосконалення обліку формування, розподілу та використання прибутку / А.М. Поддєрьогін, В.В. Бабіч // Фінанси України. – 2012. – № 2. – С. 103–110.

10. *Брейли Р.* Принципы корпоративных финансов / Р. Брейли , С. Майерс. – М. : «ОЛИМП–БИЗНЕС», 1997. – 1120 с.

11. *Ван* Хорн Дж.К. Основы управления финансами / Дж.К. Ван Хорн. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 800 с.

12. *Brigham E.F.* Fundamentals of financial management / E.F. Brigham, J.F. Houston. – Mason : Cengage Learning, 2009. – 752 p.

13. *Господарський* кодекс України : Закон України № 436–15 від 16.01.2003.– Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15. – Назва з екрану. – Перевірено : 30.03.2015.

14. *Грищенко О.В.* Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия / О.В. Грищенко. – Таганрог: Изд-во ТРТУ, 2000. – 112 с.

15. *Державна* служба статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/soc_ek/2013/arh_2013_u.html.

REFERENCES

1. Balabanov I.T. *Osnovy finansovogo menedzhmenta. Kak upravlyat' kapitalom* [Fundamentals of financial management. How to manage capital]. Moscow, Finansy i statistika Publ., 2006. 384 p.

2. Blank I.A. *Upravleniye pribyl'yu* [Profits management]. Moscow, Nika-Tsentr, El'ga Publ., 2008, 512 p.

3. Blons'ka V.I., Vuzhins'ka O.I. Vdoskonalennya formuvannya ta vykorystannya prybutku pidpryyemstva [Improve and use of company profits]. *Naukovyy visnyk NLTU – Scientific Bulletin NLTU*, 2008, no. 18.1, pp. 122–128.

4. Bocharov V.V. *Finansovoye modelirovaniye* [Financial modeling]. Saint Petersburg, Piter Publ., 2000. 208 p.

5. Kovalev V.V. *Upravleniye denezhnymi potokami, pribyl'yu i rentabel'nost'yu* [Management of cash flow, profits and profitability]. Moscow, Prospekt Publ., 2008. 336 p.

6. Mukhin S.A. *Pribyl' v novykh usloviyakh khozyaystvovaniya* [Profit in the new economic conditions]. Moscow, Finansy i statistika Publ., 2006. 144 p.

7. Orlova V.K., Korpan O.YA. Vykorystaniy =/≠ rozpodileniy. Otsinka dostovirnosti Informatsiyi shchodo nerozpodilenoho prybutku v balansi [Distributed =/≠ used. Assessment of the reliability of information on retained earnings balance]. *Audytor Ukrayiny – Ukrainian auditor*, 2010, no. 7 (179), pp. 48–51.

8. Pihul' N.H. Upravlinnya prybutkom pidpryyemstva [Managemant of enterprises profits]. *Problemy i perspektyvy razvytyya bankovskoho systemy Ukrayiny – Problems and prospects of the banking system of Ukraine*, 2010, vol. 28, pp. 79–85.

9. Poddyer;ohin A.M., Babich V.V. Udoskonalennya obliku formuvannya, rozpodilu ta vykorystannya prybutku [Improving accounting formation, distribution and using of profits]. *Finansy Ukrayiny – Finance of Ukraine*, 2012, no. 2, pp. 103–110.

10. Braley R., Myers S. *Printsipy korporativnykh finansov* [Principles of Corporate Finance]. OLIMP-BIZNES Publ., 1997. 1120 p.

11. Van Horn J.K. *Osnovy upravleniya finansami* [Fundamentals of financial management]. Moscow, Finansy i statistika Publ., 2000. 800 p.

12. Brigham E.F., Houston J.F. *Fundamentals of financial managemen*t. Mason, Cengage Learning print Publ., 2009. 752 p.

13. *Hospodars'kiy kodeks Ukrayiny* [Procedural code of Ukraine]. Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15 (Accessed 30 march 2015).

14. Grishchenko O.V. Analiz i diagnostika finansovo-khozyaystvennoy deyatel'nosti predpriyatiya [Analysis and diagnostics of financial and economic activity of the enterprises]. Taganrog, TRTU Publ., 2000. 112 p.

15. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny [*State Statistics Service of Ukraine*]. Available at: http://ukrstat.org/uk/druk/soc_ek/2013/arh_2013_u.html (Accessed 30 march 2015).